

طلاق و پیامدهای اجتماعی آن

دکتر ایوب رنجبری

(استاد یار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی)

واحد تهران شرق

زینب قربانی

سرشناسه	: رنجبری، ایوب
عنوان و نام پدیدآور	: طلاق و پیامدهای اجتماعی آن / مولف: ایوب رنجبری، زینب قربانی
مشخصات نشر	: قم، مشعل هدایت، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۵۴-۰۵-۱ / ۱۷۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص ۱۹۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: طلاق - جنبه های اجتماعی
موضوع	: طلاق - ایران - جنبه های اجتماعی
شناسه افزوده:	: قربانی، زینب
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۸ ط ۸ / ۹ HQ ۸۱۹
رده بندی دیویی	: ۳۰۶/۸۹
شماره ثبت کتاب ملی	: ۹۸۳۶۸۲۹

شناسنامه کتاب

نام کتاب: طلاق و پیامدهای اجتماعی آن

مؤلف	: دکتر ایوب رنجبری (استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق) - زینب قربانی
ناشر	: مشعل هدایت
صفحه آرا	: فاطمه رابط (خدمات کامپیوتری و اندکس)
نوبت چاپ	: اول ۱۳۹۸
چاپ	: مبین
شمارگان	: ۱۰۰
قیمت	: ۱۷۰۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۵۴-۰۵-۱

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

مرکز پخش: ۰۹۱۲۵۵۱۴۹۷۴

تقدیم به:

به پاس تعبیر عظیم و انسانی‌شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگان
به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این
سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است، به پاس قلب‌های بزرگشان
که فریادرس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعتی
گراید و به پاس محبت‌هایی در رخشان که هرگز فروکش نمی‌کند.
این کتاب را به مادر و پدرمان تقدیم می‌کنیم.

با سپاس از وجود مقدسشان، آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی
برسیم، موهایشان سپید شد تا ما روسفید شویم و عاشقانه سوختند تا
گرمابخش وجود ما و روشنگر راهمان باشند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	مقدمه
۱۷	بخش اول: مفاهیم و کلیات
۱۹	- تعریف و تبیین
۲۱	- واژگان کلیدی
۲۲	- معنای اصطلاحی
۲۳	بخش دوم: تعریف و تبیین طلاق
۲۵	فصل اول: مفهوم طلاق و تاریخچه آن
۲۵	۱- تعریف طلاق
۲۷	۲- تاریخچه طلاق
۲۸	۳- طلاق در عصر جاهلیت
۲۹	۴- طلاق در سایر ادیان
۲۹	۱- طلاق در دین یهود
۳۰	۲- طلاق در مسیحیت
۳۲	۵- طلاق در زردشت

- ۳۳ ۶- طلاق در اسلام
- ۳۵ ۷- طلاق در کشورهای غربی
- ۳۶ ۸- مبعوض بودن طلاق در اسلام
- ۳۹ ۹- طلاق در قرآن
- ۴۱ ۱۰- علت مشروعیت طلاق در دین اسلام
- ۴۲ ۱۱- اختیار طلاق (حق طلاق)
- ۴۴ ۱۲- حق زن در طلاق
- ۴۵ ۱۲- ضرورت طلاق
- ۴۷ ۱۳- ارکان طلاق
- ۴۷ ۱۵- شرایط طلاق
- ۴۷ الف) شرایط طلاق دهنده (مطلق)
- ۴۸ ب) شرایط طلاق داده شده (مطلق)
- ۴۹ ج) شرایط اشهاد یا دو شاهد عادل
- ۵۰ د) شرایط صیغه طلاق

فصل دوم: اقسام طلاق و احکام آن ۵۳

- ۵۵ ۱- اقسام طلاق
- ۵۶ الف) طلاق بائن
- ۵۷ ۱- طلاق خلع
- ۵۸ ۲- طلاق مبارات
- ۵۹ ب) طلاق رجعی
- ۶۰ ج) طلاق عدلی
- ۶۰ د) طلاقهای مردود در اسلام
- ۶۰ ۱- طلاقظهار
- ۶۱ ۲- طلاق ایلاء

۳- طلاق لعان.....	۶۲
۵- عدّه.....	۶۳
۶- فلسفه‌ی نگهداشتن عدّه.....	۶۴
۷- احکام طلاق.....	۶۵

بخش سوم: عوامل طلاق.....	۶۷
فصل اول: عوامل اجتماعی طلاق.....	۶۹
۱- ازدواجهای نور کورانه.....	۷۰
۲- ازدواجهای تحمیلی.....	۷۱
۳- ازدواج مجلد.....	۷۱
۴- وجود شخص ثالث.....	۷۲
۵- دخالت دیگران در زندگی.....	۷۳
۶- اعتیاد.....	۷۳
۷- زندانی بودن یا حبس یکی از زوجین.....	۷۴
۸- جرائم زیاد.....	۷۵
۹- ترک وغیبت طولانی شوهر.....	۷۶
۱۰- مجهول‌المکان بودن مرد.....	۷۷
۱۱- مهاجرت و تحرک شغلی مرد.....	۷۷
۱۲- اشتغال زنان.....	۷۸

فصل دوم: عوامل فرهنگی.....	۷۹
۱- عدم تناسب فرهنگ خانوادگی و روحیات زن و مرد.....	۸۱
۲- توقعات نامحدود زن یا مرد.....	۸۲
۳- اختلاف سن.....	۸۲
۴- تحصیلات کم یا اختلاف تحصیلات.....	۸۴

فصل سوم: عوامل اقتصادی ۸۵

۱- عدم پرداخت نفقه ۸۷

۲- اشتغال و بیکاری ۸۸

۳- فقر اقتصادی ۸۹

۴- عدم تناسب خانواده‌های زوجین از نظر مالی ۸۹

فصل چهارم: عوامل روانی و اخلاقی ۹۱

۱- عدم تفاهم اخلاقی ۹۳

۲- سوء رفتار شوهر ۹۴

۳- سبکسری بعضی زنان ۹۵

۴- خیانت زوجین به همدیگر ۹۶

۵- مشروب خواری ۹۶

۶- تنفر زوجین از همدیگر ۹۷

فصل پنجم: عوامل زیستی ۹۹

۱- مشکلات جنسی زوجین ۱۰۱

۲- وجود بیماریهای جسمی و روحی درزوج ۱۰۲

۳- عقیم بودن زوجین ۱۰۳

بخش چهارم: پیامدهای طلاق ۱۰۵

فصل اول: بعد فردی ۱۰۷

۱- ترس از آینده ۱۰۷

۲- احساس گناه ۱۰۸

۳- احساس تنهایی ۱۰۹

۴- مشکلات روحی و جسمی ۱۰۹

۵- مشکل دوگانگی نقش.....	۱۱۰
۶- مشکلات اقتصادی.....	۱۱۰
۷- انزوای اجتماعی و اختلال در هویت.....	۱۱۱
۸- کاهش فرصتهای ازدواج.....	۱۱۲
۹- تردید در ازدواج مجدد.....	۱۱۳
۱۰- ارتکاب به جرم و بزهکاری.....	۱۱۴
۱۱- کاهش رضایت از زندگی.....	۱۱۴
فصل دوم: مدل خانوادگی.....	۱۱۷
۱- تأثیر بر فرزندان.....	۱۱۹
الف) ارتکاب به جرم و بزهکاری.....	۱۲۱
ب) مشکلات روحی و جسمی.....	۱۲۳
ج) مشکلات تربیتی.....	۱۲۷
د) مشکلات زندگی آتی.....	۱۲۸
هـ) اختلال در هویت فردی و خانوادگی.....	۱۲۹
و) احساس گناه و سردر گمی.....	۱۳۰
ز) ایجاد خانوادههای ناتنی.....	۱۳۱
ح) بدبینی به پدر و مادر.....	۱۳۲
ط) تأثیر در رشد کودک.....	۱۳۲
ی) یتیمی آنها.....	۱۳۳
۲- تأثیر بر سایر اعضای خانواده.....	۱۳۳
الف) ایجاد خانوادهی اضطرابی.....	۱۳۳
ب) بر هم خوردن تعادل روحی و روانی اعضای خانواده.....	۱۳۴
ج) تقسیم کار مجدد در خانواده.....	۱۳۵
د) مشکلات ازدواج سایر اعضای خانواده.....	۱۳۵

- ۱۳۵..... (ه) طرد اجتماعی اعضای خانواده
- ۱۳۶..... ۳- تأثیر طلاق در بستگان

فصل سوم: بعد اجتماعی ۱۳۷

- ۱۳۹..... ۱- اثرات جمعیتی
- ۱۴۰..... ۲- اثرات اقتصادی
- ۱۴۰..... ۳- اثرات ارتباطی

بخش پنجم: راهکارهای مقابله با طلاق و عوامل آن ۱۴۳

فصل اول: راهکارهای مقابله با طلاق ۱۴۵

- ۱۴۵..... ۱- چه میتوان کرد؟
- ۱۴۶..... ۲- توصیه‌ی اسلام برای بایرداری زندگی
- ۱۵۲..... ۳- نقش زن در استحکام قانون خانواده
- ۱۵۳..... ۴- پیشنهادها و راهکارهای قبل از طلاق
- ۱۵۳..... (الف) پیشبرد سطح اخلاق جامعه
- ۱۵۴..... (ب) آگاهی والدین با اجرای برنامه‌های مؤثر
- ۱۵۵..... (ج) چگونگی گذران اوقات فراغت اعضای خانواده
- ۱۵۶..... (د) مشاوره و اجرای برنامه‌های آموزشی و ارشادی
- ۱۵۷..... (ه) جلوگیری از دخالت‌های دیگران
- ۱۵۷..... (و) شناخت قبلی زوجین از همدیگر
- ۱۵۹..... (ز) ازدواج در سنین مناسب
- ۱۶۰..... (ح) درمان اعتیاد و بیکاری
- ۱۶۱..... (ط) درمان مشکلات جنسی
- ۱۶۲..... ۵- پیشنهادها و راهکارهای بعد از طلاق (برای زوجین)
- ۱۶۳..... (الف) سرکوب کردن احساسات

- ۱۶۳..... (ب) ادامه دار بودن زندگی
- ۱۶۴..... (ج) پذیرفتن اشتباهات
- ۱۶۵..... (د) بخشش
- ۱۶۶..... (ه) قطع کردن رابطه
- ۱۶۷..... ۶-ارانه‌ی چند پیشنهاد دیگر
- ۱۶۷..... الف) تشکیل واحد مدد کاری ویژه‌ی طلاق
- ۱۶۸..... (ب) حمایت جامعه از زنان مطلقه
- ۱۷۱..... بخش ششم: نگاهی آماری بر طلاق و عوامل آن
- ۱۷۳..... آمار طلاق در ایران و جهان
- ۱۷۸..... نگاهی دیگر بر آمار طلاق در ایران
- ۱۸۲..... آمار طلاق در سال ۸۸
- ۱۸۴..... بررسی عوامل مؤثر در بروز طلاق
- ۱۹۱..... نتیجه گیری
- ۱۹۲..... پیشنهادات
- ۱۹۳..... منابع و مآخذ
- ۱۹۸..... مقالات موجود در روزنامه‌ها و مجلات و اینترنت

مقدمه

ازدواج و تأسیس زندگی مشترک خانوادگی یک خواسته‌ی طبیعی است که غرائزش در وجود انسانها نهاده شده است و این خود یکی از نعمت‌های بزرگ الهی است. خداوند بزرگ در قرآن مجید از این نعمت بزرگ یاد کرده و می‌فرماید:

«یکی از آیات لطف الهی آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در بر او آرامش یافته و با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود. در این امر نیز برای مردم با فکرت (اندیشمندان) ادله‌ی علم و حکمت حق آشکار است»^۱

و در روایتی رسول خدا ﷺ فرمودند:

«هیچ بنایی در اسلام پایه‌گذاری نشده که نزد خدا محبوب‌تر و عزیزتر از ازدواج باشد»^۲

آیات و روایات زیادی وجود دارد که با نقل آنها مشخص می‌شود که نزد دین اسلام ازدواج یک امر بسیار مهم و مؤکد می‌باشد و دارای ارزش معنوی فراوانی است تا جایی که پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید:

«النَّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي لَيْسَ مِنِّي؛ وَإِنَّ مِنْ سُنَّتِي النِّكَاحُ»^۳

یعنی: «نکاح سنت من است و هر کس از آن عدول کند از من نیست و همانا نکاح از سنت من است»

۱ - سوره‌ی روم، آیه‌ی ۲۱، ترجمه‌ی ناصر مکارم شیرازی.

۲ - نورالدین علی بن ابی بکر الهیثمی، مجمع الزوائد، ج ۴، ص ۲۵۲، به نقل از علی رفیعی، بررسی فقهی طلاق و آثار آن در حقوق زوجین، ص ۱۵.

۳ - همان، ص ۱۶.

از روایت فوق به سادگی می‌توان به اهمیت و ارزش ازدواج پی‌برد. حال این سؤال مطرح می‌شود که درمورد ازدواج که این قدر تأکید شده است و سفارش‌های فراوانی درباره‌ی آن شده است آیا از بین بردن نکاح و ازدواج (طلاق) یک ضد ارزش و یک امر ضد اخلاقی نخواهد بود؟ اگر بگوییم طلاق مثل نکاح مورد پسند و با ارزش است، در این جا اجتماع نقیضین پیش می‌آید و آن باطل است؛ ولی از نظر اسلام، گسیختن پیوند خانوادگی اصولاً امری ناپسند شمرده شده و در شمار زشت‌ترین و منفورترین کارهای حلال نزد خداوند به حساب آمده است. در گفتار پیشوایان دینی آمده است که: «محبوب‌ترین چیزها در نزد خدا خانه‌ای است که با نکاح آباد شده باشد. و چیزی منفورتر از خانه‌ای نیست که به سبب جدایی خراب شود».

در حقیقت طلاق را می‌توان به منزله‌ی دارویی تلخ و ناگوار دانست که تنها در موقع ضرورت و ناچارى بایستی از آن استفاده کرد، نه این که بدون علت قابل توجه و صرفاً از روی هوس و دلخواه به آن اقدام گردد.

در روایات اسلامی، طلاق بدون ضرورت از مرجحات دوری از رحمت خدا معرفی شده است.^۱

اما از آنجایی که طبق آیات و روایات مطرح شده، مبعوض‌ترین و منفورترین چیزهای حلال، ولی در عین حال در مواقع ضروری نیز حلال اعلام شده است.

۱- همان.

۲ محمد حسینی بهشتی، محمد جواد باهنر و علی گلزاده، شناخت اسلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی‌تا،

متأسفانه جامعه‌ی کنونی ما به این مرض خانمان سوز مبتلا شده و پایه‌های زندگی مشترک بسیاری از زوجین را متزلزل ساخته است و به قول استاد شهید، مرتضی مطهری «طلاق بیماری قرن یا طاعون قرن» می‌باشد.

البته تا به حال روان‌شناسان و جامعه‌شناسان و عالمان دینی، کتاب‌های فراوانی درباره‌ی طلاق و عوامل و پیامدها و راه‌های مقابله با آن بر اساس تحقیقات خود به رشته‌ی تحریر در آورده‌اند تا شاید کمکی برای رفع این بلای خانمان سوز و یا حداقل چیزی برای پیشگیری از این بیماری ناخواسته شود.

در این زمینه کتاب‌های ارزشمندی همچون کتاب طلاق و تجدد مهدی-هادوی، که طلاق در ادیان مختلف را بحث کرده است؛ کتاب حقوق خانواده، ازدواج و انحلال آن، نوشته‌ی عبدالرّسول دّیانی که به طلاق، اقسام و حقوق مدنی آن اشاره‌ای اجمالی شده است؛ و کتاب بجه‌های طلاق اثر ادوارد تابیر که تا حدودی به مشکلات بجه‌های طلاق پرداخته است و همچنین چندین کتاب دیگر که در این زمینه تدوین شده است. اما هر کدام از کتاب‌های حاضر، تنها به بخشی از مسائل مربوط به موضوع طلاق پرداخته‌اند و متأسفانه کتاب مستقلی در این زمینه با این عنوان تألیف نشده است. اما بنده سعی نمودم تا حد امکان، با شرایط و امکانات موجود و با استفاده از منابع در دسترس و با کمک و راهنمایی استاد بزرگوارم، عوامل طلاق و پیامدهای ناشی از آن، و همچنین راهکارهای مقابله با آن را، به همراه آمار مختصری از عوامل طلاق بررسی نمایم و با استفاده از نظرات روان‌شناسان و جامعه‌شناسان خبره، راهکارهایی را برای بهتر شدن وضعیت موجود ارائه نمایم.

با توجه به توضیحات ارائه شده، ساختار تحقیق بدین صورت است که مفاهیم و کلیات در قسمت اول پایان نامه با عنوان طرح نامه‌ی تحقیق پایانی بررسی شده است، و متن کامل تحقیق در ۶ بخش مجزاً تبیین شده است که از این قرارند: بخش اول: مفاهیم و کلیات بخش دوم؛ تعریف و تبیین طلاق، بخش سوم؛ عوامل طلاق، بخش چهارم؛ پیامدهای طلاق، بخش پنجم؛ راهکارهای مقابله با طلاق و عوامل آن، بخش ششم؛ نگاهی آماری بر طلاق و عوامل آن.

قابل ذکر است: که در تحقیق مورد نظر، تمام عوامل و پیامدها بررسی نشده است، بلکه با توجه به شیوع بعضی از عوامل و پیامدها و نقش اساسی آن‌ها در فروپاشی نظام خانواده، تنها به بخشی از امور پرداخته شده است و ضمناً این تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی، از نقطه نظرات اندیشمندان و دانشمندان دینی، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان تدوین شده است. به امید اینکه پله‌ای از یک نردبان برای صعود به سوی سعادت و خوشبختی و انسجام و پایداری خانواده‌ها باشد. «إن شاء الله»